

SUOMEN KUVALEHTI

48

1.1992

17,90

Ilkka Suomisen ratkaisun hetki

”Vastuun
paikoilla
olleet
eivät ole
näinä aikoina
kansansuosikkeja.”

767004-92-48

2501109631

Perjantai 27.11.1992

Syvenevä kierre

Tätä kirjoitettaessa ei ole tiedossa, miten ammattiyhdistysliikkeen ja hallituksen välisessä konfliktissa kävi, sortuiko maa suhteellisen pienen kiistan vuoksi laajoihin lakkoihin vai vältettiinkö ne.

Lopputulomasta huolimatta nähty näytelmä antaa aiheen pohtia vastuullisten johtajien henkistä tilaa.

Ammattiyhdistysliikkeen, työnantajien ja hallituksen keskinäisissä suhteissa on ainakin vuoden päivät toiminut tuhon logiikka, jolla on taipumus vahvistaa itse itseään.

Ankarien taloudellisten paineiden edessä riidan molemmat osapuolet, hallitus ja työnantajat yhtäällä ja ammattiyhdistysliike toisaalla, pyrkivät kärjistämään neuvottelut ideologiseksi voimanponnistuksiksi. Siksi markoissa mitattuna suhteellisen vähäisetkin erimielisyydet muuttuvat ylittämättömiksi kynnyksiksi.

Tämä on surkeata, koska jokainen konflikti tasaa tietä seuraavalle, jokainen linnoittautuminen omiin poteroihin vain syventää vastapuolen epäluuloja ja panee sen kaivautumaan yhä syvemmälle omiin asemiinsa.

Mitä tällaisesta takalukosta seuraa, näkyy entisissä sosialistisissa maissa, missä kansantulo syöksyy ja eri eturyhmien väliset ristiriidat kasvavat.

Kun puhutaan suurilla kirjaimilla suhteellisen vähäisistä asioista, todella suuret kysymykset katoavat näköpiiristä. Yhteisten asioiden hoitaminen muuttuu kriisijohtamiseksi, jossa kansantalouden kannalta tärkeä kokonaisnäkemys jää sivuun.

Maan historian syvin lama ei ole oikea hetki ajaa yhtä osaa kansasta nurkkaan, saneluratkaisuun ja nöyryytykseen; sen seuraus on vain se, että irrationaaliset tekijät korostuvat, halu kantaa yhteistä vastuuta katoaa.

Ammattiyhdistysliike joutuu joka tapauksessa katsomaan maailmaa uusin silmin: monet, aiemmin koskematomina periaatekysymyksiä koetut asiat tulevat väkisin uudenlaiseen harkintaan. Keskusjärjestöt joutuvat luovuttamaan neuvotteluvalltaa työpaikoille.

Kukaan nyt nähdyn riidan osapuolista ei halua ajaa maata katastrofiin. Siksi väsyneiden miesten tulisi uskaltaa katsoa toisiaan silmiin ja uskoa: ei ole voittajia ja voitettuja, on vain voittajia tai voitettuja. □

KUVA: TYÖVÄENMÄTTIEN KUVA-ARKISTO

"Kulttuuritalon emäntien kahvi luonnollisesti maistui. Sen ääressä laskettiin leikkiä ja leuhkittiin saavutuksista ja tavoitteista. Toisen neljänneksen väliaikatilastoista sitten nähdään, kuka on komeitten sanojensa takana."

Kuvateksti Kansan Uutisissa 24.4.1956.

KUVA: HANNU LINDROOS

Kulttis on muistomerkki

■ Kulttuuritalon ensimmäisen toiminnanjohtajan (1956-1973) Eino Halmeen mielestä »Kulttuuritalo on valmis SKP:n muistomerkki». Halme muistelee Kulttiksen alkuvaiheita *sivuilla 36-39*. □

Tumppisota

■ Suomessa on käyty neljä vuotta tupakka-oikeutta. Vahingonkorvauksena liikkeelle lähtenyt prosessi, jonka kannekehittelyssä on nyt edetty törkeään pahoinpitelyyn, jatkunee vielä pitkään.

Käräjiä käydään raastupien ulkopuolellakin. Tupakoinnista on tulossa yksi keskeisimmistä ihmisyyttä määrittelevistä tekijöistä. *Sivulta 20*. □

KUVA: KIMMO RÄSÄNEN

2501109633

Nautinto ja kärsimys

TEKSTI: RISTO LINDSTEDT KUVAT: KIMMO RÄISÄNEN

Tupakasta
on tullut
pakkomielle
yhä
useammalle
sellaisellekin
ihmiselle,
joka ei
polta.

2501109634

2501109635

22 SUOMEN KUVALEHTI

Kuka pahoinpitelekään tupakoitsijaa?

Kiireellistä tupakointia, rakennustyömaa Helsingin Ruoholahdessa.

Eläkeläinen **Pentti Aho**, 66 kuolee kello 01.35 toukokuun 14 päivänä 1992 Pirkanmaan hoitokodissa Tampereella vaimon läsnäollessa. **Taimi Aho** ei koe tarpeelliseksi ruumiinavausta kuolemansyyn selvittämiseksi. Perus- ja välittömäksi kuolinsyyksi merkataan maligni keuhkokasvain, myötävaikuttavaksi tekijäksi krooninen bronkiitti-empfyseema.

Lääkäri **Timo Leino** pyytää kuitenkin oikeuslääketieteellistä ruumiinavausta, koska vainajalla oli meneillään vahingonkorvauskanne ja rikosoikeudenkäynti tupakkateollisuutta vastaan. Ruumiinavauspöytäkirjassa on 18 kohtaa ja lääketieteellisesti sitä voitaneen pitää tyyppillisenä tupakkamiehen lähtöpassinä.

Oikeudellisesti pöytäkirja ei tuonut mitään uutta siihen paperivyöryyn, jonka kertyminen alkoi kesäkuun 16. päivänä 1988 Helsingin raastuvanoikeudessa.

Siviilioikeuden professori **Erkki Aurejärven** löydettyä itselleen »asiakkaan» käsiteltiin Ahon 460 000 markan vahingonkorvausvaatimusta 15:ssä oikeudenkäynnissä. Korvausvastuun perustana oli tupakkayhtiöiden menettely; terveydelle vaaralliseksi tietämiensä tuotteiden myynti ja markkinointi. Aho ei vaatinut korvausta siitä, että hän oli polttanut tupakkaa.

Suomen Tupakka Oy:n ja Oy Rettig Ab:n mielestä kyseessä oli alunalkaen valeprosessi; jutun varsinaisena tarkoituksena ei ollut saada Aholle korvausta, vaan hän oli välikappale muiden ristiretkessä.

Oikeutta käytiin kolme ja puoli vuotta. Noin viikkoa ennen tiedossa olevaa päätösisuntoa vastaajat saivat tietää, että heitä vastaan on Espoossa tehty myös rikosilmoitus törkeästä pahoinpitelystä. Tarkoituksena oli venyttää oikeudenkäyntiä Helsingin raastuvanoikeudessa oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 10. pykälän turvin; jos samaa saatavaa koskeva kanne ja samaa rikosta koskeva syyte ovat vireillä erikseen, ei kannetta saa ratkaista ennen kuin syytteestä on tehty päätös.

Helmikuussa 1992 Helsingin raastuvanoikeus teki kuitenkin päätöksensä ja hylkäsi Ahon vahingonkorvausvaatimuksen. Juttu siirtyi hovioikeuteen.

Kuukautta myöhemmin alkoi oikeudenkäynti Espoossa. Käsitteily siirtyi syyskuulle. Ahon vaimon ja pojan rinnalla rangaistusta törkeästä pahoinpitelystä oli silloin vaatimassa kolme muuta mieshenkilöä. Rettingin toimitusjohtaja **Thor-Björn Lundqvist** ja Suomen Tupakan toimitusjohtaja **Erkki Salo** olisi tuomittava, koska he ovat tahallaan aiheuttaneet kantajille vakavan sairauden, johon tupakoitsijat eivät ole antaneet suos-

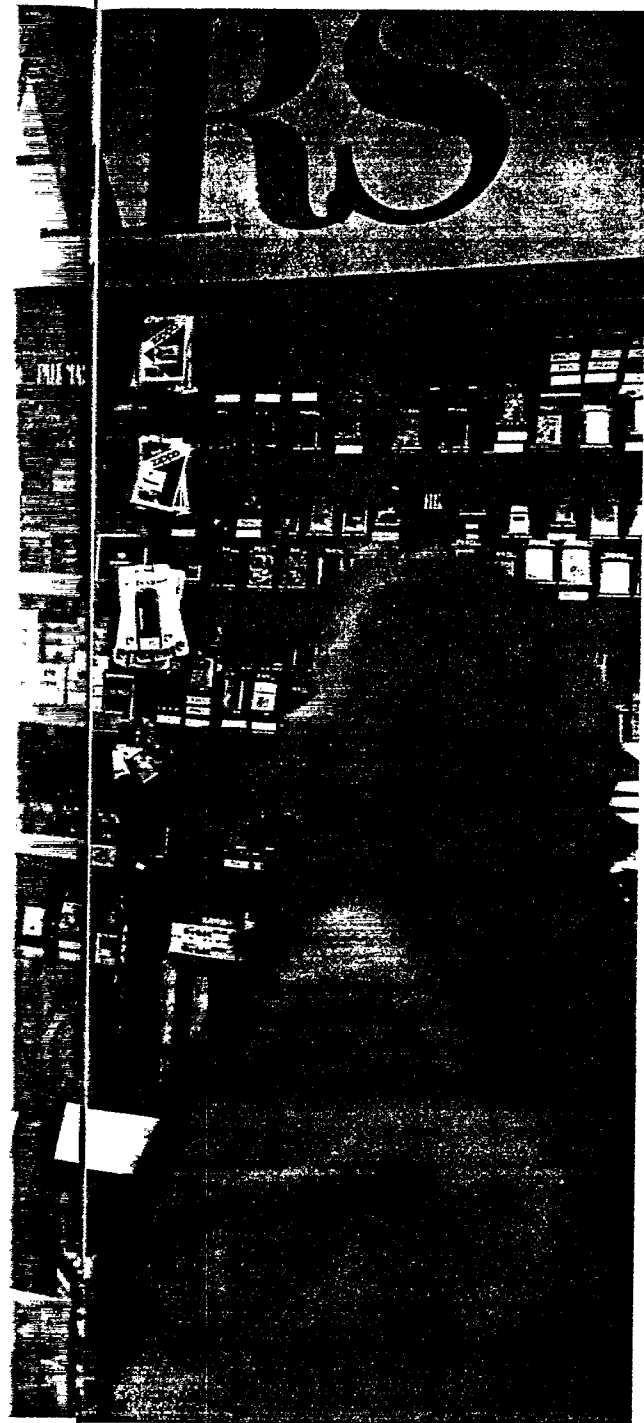
Tupakkatuotteiden valmistus ja myynti jäi edelleen lailliseksi vuonna 1977 säädetyn tupakkalain jälkeen.

tumustaan. Törkeäksi pahoinpitelyn teki se, että Lundqvist ja Salo ovat siitä vielä taloudellisesti hyötynneet.

Tupakka-oikeudenkäynti ei tumpaudu tähän. Se tulee todennäköisesti jatkumaan läpi kaikkien oikeusasteiden ja kestämään vielä vuosia. Vahingonkorvauksena liikkeelle lähtenyt prosessi, jonka kannekehittelyssä on nyt edetty törkeään pahoinpitelyyn, saa-

nee vielä uusia muotoja.

Professori Aurejärven työnäky kiteytyy hänen jo prosessin alkuvaiheissa esittämäänsä näkemykseen: »Tupakkateollisuuden on tehtävä uskottavaksi, että lääkärin käsitykset tupakan myrkyllisyydestä ovat perusteettomia. Suomen Tupakka ja Retting voivat pelastautua vahingonkorvauksesta vain todistamalla, että maailman lääketiede on

tehnyt historiallisen virheen. Jos todistelu onnistuu, tämä juttu menee paitsi oikeushistoriaan, ainutlaatuisena käännekohtana myös lääketieteen historiaan.»

Ja tietysti myös toisin päin. Näin voimallisen historiaan pyrkiminen herkistää kyselemään, mistä kaikesta muusta kuin tupakan myrkyllisyydestä on kysymys?

Oikeudenkäyntien pöytäkirjat pitävät si-

sällään »täydellisimmän» maassamme käydyn tupakkakeskustelun. Myös tolkkottomuudessaan. Pöytäkirjoista kasvaa esiin mahdoton yhtälö, kysymykset motiiveista, oikeuden roolista ja siitä, miksi tupakan vastustaminen kärjäsaliin ulkopuolellakin on juuri nyt saanut uskonnollista kiihkeyttä muistuttavia sävyjä.

Ytimessä on syövän synty

Mahdoton yhtälö syntyy, kun samaan kavaan nivotaan tapakulttuuriin vuosisataisesti sedimentoitunut nautintoaine, yhä pidemmälle etenevä lääketiede ja virtuoosimainen juridiikka. Kaikkien näiden osatekijöiden yhteensovitettuna lopputuloksena tulisi syntyä Oikeus.

Tupakkaa ei voi peruuttaa. Sen valmistamista, markkinoimista ja polttamista voidaan säädellä ja rajoittaa, kuten kaikkialla tapahtuu, mutta käytön totaalinen kieltäminen ja sen kiellon valvominen sanktioineen on unienkin ulkopuolella.

Ensimmäinen väitöskirja nikotiinimyrkytyksestä valmistui 1850. Sittemmin maailmalla on valmistunut luvuton määrä tutkimuksia, joissa tupakan terveyshaitat ovat tulleet todistetuiksi ja syy-yhteys syövän syntyy selvitetyksi. Yksikään täysipäinen savuilija ei Suomessa uskottele nautiskelevansa riskitöntä kamaa. Tämä ei kuitenkaan ole ollut tupakkaoikeuden ydin.

Kun yksityinen henkilö hakee oikeudessa tupakkateollisuudelta korvausta syöpäänsä tai vaatii rangaistusta törkeästä pahoinpitelystä, ei lääketieteen osoittama kausaalinen syy-yhteys, lähes 100-prosenttisesta todennäköisyydestä huolimatta, ole vielä riittävä. Oikeudessa tarvittaisiin näyttö yksilöllisestä syy-yhteydestä. Käytännössä se merkitsee, että suomalaisen oikeuslaitoksen tulisi totuuden löytääkseen ratkaista samalla syövän syntymekanismit. Siihen ei ole toistaiseksi pystynyt lääketiedekään.

Suomen Tupakan asianajajana toimiva **Robert Liljeström** huomautti jo prosessin alkuvaiheissa, »ettei oikeusjärjestys ole totuuskokoelma, vaan lukuisien tarkoituksenmukaisuusratkaisujen löysä yhdistelmä. Sen mukaan me joudumme kuitenkin elämään ja hoitamaan välienselvittelymme.»

Oikeustaju ilman motiiveja

Tupakkaoikeudenkäynnin oikein ymmärtämistä edesauttaisi motiivien ymmärtäminen. Tupakkatehtaiden motiivi lienee yksiselitteinen: maahantuoda, valmistaa ja myydä tupakkatuotteita, harjoittaa liiketoimintaa.

Professori Aurejärvi ilmoitti Espoon kihlakunnan oikeudessa viime syyskuussa, ettei hänellä »ole asiassa mitään henkilökohtaista

Yksityisestä nautintoaineen käytöstä on muodostunut yhteisöllinen ongelma syistä, jotka osin ovat savuverhon takana.

2501109638

Syöpä on aikamme dramaattisimpia sanoja, se pysyy

2501109639

HYKS:in sädehoitoklinikka, 30 vuotta tupakkaa.

intressiä ajettavanaan, ei edes taloudellisia toisin kuin ehkä eräillä muilla. Oikeudenkäyntiä vaati syöpäsairaana Pentti Ahon etu ja oikeustaju».

Tämä lienee ymmärrettävä niin, että Aurejärven motiivi on syntynyt puhtaasti oikeustieteellistä mielenkiinnosta, ammatillisesta kunnianhimesta selvittää poikkeuksellisen prosessin kulku. Kiistatonta on, että tupakka-oikeudenkäynti on ollut ja on Aurejärven oma yritys, hän on tarvinnut avukseen syöpäisiä ihmisiä testatakseen suomalaista oikeusjärjestystä.

Vastaavanlaisia oikeudenkäyntejä ei tällä hetkellä ole vireillä muualla Euroopassa. USA:ssa käydyistä lähes 400:stä prosessista ei toistaiseksi yksikään ole päätenyt langettamaan tuomiota tupakkateollisuudelle.

Aurejärvi ei ole ainoa asian eteen pitkään ja työteliäästi työskennellyt lainoppinut. On täysin talonpoikaisjärjen vastaista kuvitella nimekkäiden juristien työskentelevän mukana puhtaasta eettisestä vakaumuksesta. Heidän asiakkaansa ovat pyydystettyjä, eivät maksavia. Oleellisena voidaan pitää myös kysymystä siitä, miten tupakka-oikeutta on kantajien puolelta rahoitettu?

Aurejärven yhteydet ns. Daynard-ryhmään, joka Yhdysvalloissa ajaa vastaavia juttuja, ovat tunnetut. Se ei vielä oikeuta päättelemään, että tupakka-oikeudenkäynnin myötä amerikkalaistyylinen oikeudenkäynti yrittäisi saada jalansijaa suomalaisessa oikeusjärjestyksessä. Vahvistuksena sitä kuitenkin voidaan pitää.

Suomalaisen oikeusjärjestyksen, vallankäytön ja pelisääntöjen yhdistelmän, vakuutus tukeutuu kirjoitetun lain suureen osuuteen. Ennakkopäätösten osuus lainkäyttöä ohjailevana tekijänä on vähäinen päinvastoin kuin Yhdysvalloissa, jossa kirjoitetun lain osuus on pieni ja ennakkopäätökset säätelevät vallalla olevia oikeuskäsityksiä.

Asiantuntija pitää suomalaisen oikeudenkäytön vahvuutena sen käytännöllistä ajattelutapaa, joka on myös luultua paremmin kiinni reaaliajassa. Tästä syystä uudenlaisen oikeuskulttuuriin lanseeraaminen suomalaisen järjestelmään ei ole helppoa.

Yhdysvalloissa oikeudesta on tullut pahimmillaan käsikassara. Kilpailuasioissa 80 prosenttia oikeudenkäynneistä on lähtöisin yritysten keskinäisistä kanteista, ei viranomaisten käynnistämiä. Leimallista amerikkalaisille oikeuskäytännölle ovat myös vahingonkorvaustapauksissa maksetut huomattavan suuret korvaukset, jotka eivät ole missään suhteessa tapahtuneeseen häverikkiin. Oikeudenkäynneissä pyörivä suuri raha on Yhdysvalloissa synnyttänyt oman asianajajien ryhmän, joka aktivoi ihmisiä nostamaan syytteitä. Suomessa asianajotoimikann mukaista ei ole yllyttää ketään oikeu-

Pelisääntöjä on luotu, mutta ne eivät riitä poistamaan aggressioita.

Tupakoitsijoiden ja ei-tupakoitsijoiden keskeisiä pelisääntöjä on yritetty selventää monin tavoin. Meilahden sairaalan tupakkahuone.

denkäyntiin. Kun asianaja harkitsee oikeudenkäyntiin ryhtymistä, hänen on tarkkaan punnittava mitkä ovat jutut menestymismahdollisuudet, eli jos juttu hävitään, kuka maksaakaan viulut.

Kuka selittäisi kiihkon pois

Tupakoinnin vastustamisessa on useita selkeitä ja tupakoitsijoidenkin hyvin ymmärtämiä syitä: epämiellyttävä, ulkopuolisille pahoinvointia aiheuttava savu ja piintyvä hajuhaitta, pelot passiivisen tupakoinnin aiheuttamista terveysriskeistä.

Julkisten tilojen savuttomuus, useimmilla työpaikoilla luodut selvät säädökset, tupakoitsijoiden käytännön sanelemana pakko hyväksyä vetäytyminen pihalle ja parvekkeille tai omiin eriöihinsä, ei sekään ole vielä ollut riittävää tasapainon luomiseksi. Pahimmillaan patologisoituvaa tupakanvastaisuutta on johtanut ja johtaa siihen, että tupakoinnista tuleekin keskeisin ihmisyyttä määrittelevä tekijä.

Samassa suhteessa kuin tietoisuus ympäristösaasteista, elintarvikkeiden lisäaineista ja niiden yhdessä aiheuttamista terveysriskeistä on kasvanut, on kasvanut myös kiinnostus oman terveyden säilyttämiseen ja sii-

nä tapahtuvien muutosten tarkkailuun.

Useimmat elimistöömmä kulkeutuvat myrkyt ja sairauden salakuljettajat eivät ole konkreettisesti havaittavissa, eivät edes tietoisuuden tasolla varottavissa. Tupakointi on aina savuineen ja hajuineen selkeän konkreettista ja muodostuu siten kuin itsestään selkeäksi viholliseksi »terveenä arkkuun» -ajattelulle. Niiden ulkopuolisten riskien, joita emme voi itse valita, jatkuvasti kasvaessa ihmiset keskittävät tarmonsä asioihin, jotka vielä ovat heidän henkilökohtaisen valtapäirinsä ulottuvissa: tupakkaan, elintarvikkeiden rasvaprosentteihin jne.

Vaikka toistaiseksi ei ole uutisoitu, että

Meilahden sairaalan tuulikaapin tuhkakuppi.

»Tupakoiva isä ajoi perheensä ulos jouluaattona», suhtautuminen tupakkaan on aggressiivisempää kuin alkoholiin. Alkoholia ei ole kytketty tämän ajan yhteen dramaattisimmista sanoista; syöpään. Jos tupakointi, jostain sattuman oikusta, aiheuttaisi vaikkapa vettä polveen ja vaikka se johtaisi pääsääntöisesti krooniseen liikuntavammaan, ase- telma olisi toinen.

Mitä tapahtuisi jos...

Eduskunta esitti 1961 hallitukselle toivomuksen siitä, että se ryhtyisi toimenpiteisiin tupakanpolton vähentämiseksi. Tupakkakomitea asetettiin 1964, ja se sai työnsä valmiiksi kaksi vuotta myöhemmin. Lakia ei kuitenkaan saatu aikaiseksi.

Tupakkateollisuusyhdistys teki 1969 kauppa- ja teollisuusministeriön kanssa vapaaehtoisien sopimuksen mainonnan rajoittamisesta. Tupakkaneuvottelukunta asetettiin 1970 ja kaksi vuotta myöhemmin valmistui muistio tupakoinnin vähentämiseen tähtäävistä toimenpiteistä. Televisiomainonta kiellettiin 1971. Tupakkalaki säädettiin 1977. Sitä säädettäessä olivat terveyshaitat tiedossa, mutta silti tupakan maahantuonti, valmistaminen ja markkinointi jäi sallituksi, lailla säädellyksi toiminnaksi.

Tupakkatuotteiden myyntihinnasta menee noin 70 prosenttia valtiolle veroina ja maksuina. Vuonna 1989 vero oli 2 530 000 000 markkaa, suurempi kuin esimerkiksi oikeusministeriön hallintoalan menot.

Mitä tapahtuisi, jos oikeus hyväksyisi esitetyt vaatimukset? Jos syytteessä olevat tupakkayhtiöiden toimitusjohtajat tuomittaisiin törkeästä pahoinpitelystä, kysymyksessä ei enää olisi syytteen nostaneiden yksityisasiä. Tuomiota seuraisi looginen johtopäätös, jonka mukaan herrat pahoinpitelevät päivittäin satojatuhansia ihmisiä, jotka polttavat heidän johdolla valmistettuja savukkeita tai muita tupakkatuotteita. Yhdessäkään oikeusvaltiossa ei sallittaisi tämänkaltaista massaväkivaltaa.

Jos Pentti Ahon korvausvaade katsotaan oikeutetuksi, ei silloinkaan kysymyksessä ole enää yksityisasiä. Ahon korvausvaade koski vuosia 1941–1986. Aurejärven kannekirjelmässään esittämien tietojen mukaan sinä aikana tupakka on tappanut 225 000 käyttäjänsä, josta määrästä keuhkosityövän osuus on 90 000 ja muiden sairauksien 135 000. »Kaikki vainajat ja vammautuneet voidaan lukea tahallisuuden nojalla tupakkayhtiöiden tiliin.»

Jos Aho voittaisi oikeusjuttunsa, niin pohdittavaksi jäisi vain yksi kysymys: onko Suomessa lupa tupakoida? □